

ERDÉSZETI LAPOK

AZ ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET LAPJA

**ALAPÍTVÁ:
1862-ben**

Főszerkesztő:
PÁPAI GÁBOR

1991. ÁPRILIS
cxxvi.évfolyam

A TARTALOMBÓL

*Csak közben ... meghal a természet.
Eltűnik egy erdő és eltűnik egy táj
a Tisza mellől.*
(A hullámtéri erdők problematikája)
99. old.

Reprivatizáció az erdőkben is?
(A hónap kérdése)
102. old.

*A tavalyi nagy széldöntés úgy
vonzotta a vállalkozókat a
nyugatnémet erdőkbe, mint
hajdan az aranyláz a híres
Klondike-i aranymezőkre.*
(Vállalkozás — vállalkozás — vállalkozás)
106. old.

*Felügyelőink a szaporítóanyagot a
csemetekert kapujától
szem elől tévesztik.*
(Meditáció az erdészeti
szaporítóanyag-felügyeletről)
121. old.

Tiszteljétek a közkatonákat.
127. old.

Erdészeti Lapok
Az Országos Erdészeti Egyesület
folyóirata.

CXXVI. évfolyam 4. szám (1991. április)
HU ISSN 1215-0398

Szerkeszti: a szerkesztőbizottság. **Tagjai:** Agócs József, Apatóczy István, dr. Balázs István, Barátossy Gábor, Bartha Dénes, Bolla Sándor, dr. Bondor Antal, Bús Mária, Dala László, Gencsi Zoltán, dr. Göbölös Antal, Gyöngyössy Péter, dr. Járasi Lőrinc, dr. Kárpáti László, Kertész József, Korbonszky Kazimírné, dr. Kovács Mátyás, dr. Oroszi Sándor (a bizottság helyettes elnöke), ifj. Páll Miklós, Pápai Gábor (a bizottság elnöke), Rakk Tamás, dr. Sonnevend Imre, dr. Szikra Dezső, dr. Szodfridt István, Varga Béla.

FŐSZERKESZTŐ: PÁPAI GÁBOR

TERVEZŐSZERKESZTŐ: SÁGI MARGIT

Szerkesztőség: 1027 Budapest, Fő u. 68.
Telefon: 2016-293

Felelős kiadó: DR. SÉBOR JÓZSEF, a Monteditio KFT ügyvezető igazgatója. Kiadóhivatal: 1075 Budapest, Tanács krt. 5/a.

Telefon: 1412-890, 1325-186

Nyomdai munkák: Monteditio KFT nyomdaüzeme, Budakeszi. **Felelős vezető:** Kasztanovics Ferenc.

Munkaszám: 1991-0064

A kézirat lezárva: 1991. április 10.

Terjeszti: a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest, XIII., Lehel u. 10/a. — 1900 — közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással, a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára: 30,- Ft. Előfizetés fél évre: 180,- Ft, egész évre: 360,- Ft. Megjelenik havonta. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, 1389 Budapest, Pf.: 149.

Az évi előfizetés ára: 10 USD.

СОДЕРЖАНИЕ

Д-р Л. Карпати: Проблемы пойменных лесов	99
Д-р И. Сендрей: Биоактивные химикаты, играющие роль в усыхании дубрав	116
З. Надь-Б. Марко: Усыхание каштановых лесов в Южном Задунавском крае	119
Я. Чечей: Лесные питомники и охрана птиц	123

TARTALOM

ERDÉSZETI POLITIKA

DR. KÁRPÁTI LÁSZLÓ: A hullámtéri erdők problematikája	99
---	----

A HÓNAP KÉRDÉSE

LACZAY TAMÁS: Reprivatizáció az erdőkben is?	102
---	-----

TERMÉSZET- ÉS KÖRNYEZETVÉDELEM

DR. GÖBÖLÖS ANTAL: Egy arborétum születése Kecskeméten	103
---	-----

FAHASZNÁLAT

Vállalkozás – vállalkozás – vállalkozás	106
GUTH ZSOLT – VEPERDI GÁBOR: Átlalás – felsőfokon	114

ERDŐVÉDELEM

DR. SZENDREY ISTVÁN: A kocsánytalan tölgy pusztulásával kapcsolatba hozható bioaktív vegyületek	116
BÚS MÁRIA: Aszálykárak a Veszprémi Erdőfelügyelőség területén 1990-ben	118
MARKÓ BÉLA, NAGY ZOLTÁN: A szelídgesztenye pusztulása a dél-dunántúli termőhelyeken	119
TRASER GYÖRGY: A kendermagbogár	120

MAGGAZDÁLKODÁS – CSEMETEKERT

BARTHA PÁL: Meditáció az erdészeti szaporítóanyag-elügyeletről	121
CSÉCSEY JÁNOS: Csemetekert és madárvédelem	123
TAROKK-SAROK	124
GYÖKEREINK	125
ERDŐKERÜLŐBEN	127
KÖNYVESPOLC	129
EGYESÜLETI HÍREK	130

INHALT

DR. KÁRPÁTI, L.: Problematik der Auwälder	99
DR. SZENDREY, I.: Traubeneichensterben und die bioaktive chemische Verbindungen	116
MARKÓ, B. — NAGY, Z.: Kastaniensterben am Waldstandorten in Süd-Transdanubien	119
CSÉCSEY, J.: Forstpflanzgärten und Vogelschutz	123

CONTENTS

KÁRPÁTI, L.: The problem of alluvial (inundation) forests	99
SZENDREY, I.: Bioactive compounds in connection with sessile oak dieback	116
MARKÓ, B., NAGY, Z.: Chestnut decline in South-Transdanubian sites	119
CSÉCSEY, J.: Nursery and bird protection	123

DR. KÁRPÁTI LÁSZLÓ

A hullámtéri erdők problematikája*

A WWF** program

Az ártéri erdők pusztulása, termőhelyük mezőgazdasági területté alakítása Európa nagy részén már a XIX. sz. közepére végbement. Napjainkban Nyugat-Európában ártéri vagy gátak közé szorult hullámtéri erdőkről alig beszélhetünk. A megmaradt állományok nemzeti parkok vagy bioszféra-rezervátumok formájában védettek. Ilyenek a Rajna és az Elba középszakaszának erdei, a Rhone deltavidékének ár- és hullámtéri erdei, Olaszországban a Po folyó hullámtéri puhafa erdei stb. Földünk legkiterjedtebb ártéri erdőségeit, a szibériai folyók és az Amazonas őserdeit, napjainkban termelik ki, pusztítják el és égetik fel.

Itt Közép-Kelet-Európában, nálunk, elsősorban a Duna menti ártéri erdők veszélyeztetettsége vált a természetvédelmi-ökológiai érdeklődés középpontjává az ausztriai Hainburg és a mi Bős-Nagymarosunk ismert eseményei óta.

Mindez arra ösztönözte a WWF svájci központjának vezetőit, hogy számba vegyék a még meglévő ártéri erdőket a Duna vízrendszerében, bízván abban, hogy nálunk Magyarországon, a nagy folyószabályozások ellenére megmaradt még valami a galériaerdők egykori világából. E kollégák, mint a WWF nemzetközileg elismert szakemberi, a Tisza és mellékfolyóinak hullámtéri erdeit tartották a legkimagaslóbb ökológiai értékű ártéri élőhelyeknek, de ugyanilyen fontosnak ítélték a gemenci Duna-szakasz és a Dráva ártéri erdeit is.

1989-ben a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület — amely mintegy 18 000 tagjával az ország legnagyobb természetvédelmi célú szövetsége — egyéb fontos programjai mellett föl vállalta a hazai ártéri erdők ökológiai állapotának felmérését és ehhez a WWF-től anyagi támogatást kapott. Ez a munka többéves lesz, irányításával az egyesület Dobrosi Dénes erdőmérnök kollégát bízta meg. Az ő eddigi munkásságának eredményeit jelen vitaülésünkön is meg fogjuk hallgatni.

A hazai helyzet

A XIX. században a mocsarak lecsapolásával és a folyók gátak közé szorításával a Kárpát-medence hajdan gazdag ártéri élővilága szinte teljesen elpusztult. Ehhez hozzájárult az erdők kiirtása is, amely hazánk mai

területén főleg a sík- és a dombvidékeken folyt a legértelmezesebben. Manapság hihetetlennek tűnik, hogy a Tisza és mellékfolyóinak majd 20 000 km²-nyi árterületén egészen a török időkig kiterjedt kocsányos tölgyesek is voltak sok egyéb puhafás erdőtársulás mellett. Ezeket az erdőket már a történelem előtti időkben is pusztították, hogy fáikból földvárakat és más sáncerdőtornyokat építsenek (pl. Csörsz árka). A hajdanvolt ártéri erdei élőhelyeket, s méginkább ökológiai sokszínűségük, diverzitásuk nagy értékeit ma már alig tudjuk elképzelni.

Az egykori kép fölidézéséül mégis álljon itt egy leírás, amely Richard Bright — angol orvos — geológus világutazótól származik, aki 1814-ben járt hazánkban és élményeit „Utazás Bécsből a Dunántúl déli részein” címmel 1815-ben jelentette meg. Érdemes odafigyelnünk soraira: „Az erdő, amelybe most beléptünk... a Dráva mellett terül el és nagy részben főleg különféle tölgyfajokból áll, vegyesen más erdei fakkal, leginkább bükk- és jávorfával. A leghompásabb fapéldányok, amelyeket csak láttam. Ezernyi tölgyfa, gyökere felett több mint 7 lábnyi átmérővel, ugyanolyan vastagságban 30–40–50 lábnyi magasságra nyúlik, minden ág nélkül, a legegészségesebb állapotban”.

Sajnos ma már ilyen erdőket Magyarországon sehol nem találhatunk. Ennek nemcsak az elmúlt századok erdőirtása, hanem a termőhelyi tényezők megváltozása is az oka. Utóbbinál — elsősorban a sík vidéken — a vízszabályozások, a lecsapolások, a vízszintsüllyesztések, a meliorációk szinte limitáló hatásúak.

A víz, a vízállás és a vízmosás meghatározó szerepe az összes ártéri erdőtársulásunk esetében döntő jelentőségű. Mondhatjuk, hogy a víz az erdő szempontjából élet és halál kérdése. A sok példa közül engedtessek meg nekem itt legfontosabb és egykor leghatározottabb ártéri erdőtársulásunk, a kocsányos tölgyes ökológiai-erdővédelmi gondjairól szót ejtenem.

Mint legértékesebb fát, az ember a történelem kezdeti óta kihasználta, irtotta, pusztította. Termőhelyét döntően és negatívan befolyásolta a Kárpát-medence síkságain a mocsarak lecsapolása, amit viszont a gazdasági fejlődés irányába ható reformkori közakarat tett szükségessé. Megépültek az alföldi gátrendszerek a Tisza és mellékfolyói mentén, s ezt követően néhány évtized múlva már jelentkezett az a kárláncolat, amely

* Elhangzott „A hullámterek vízgazdálkodási és ökológiai minősítése” c. vitaülésen, amelyet az Erdészeti és Falpari Egyetem Erdőmérnök Kara, a Közép-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság, a Budapesti Természetvédelmi Igazgatóság és a Magyar Hidrológiai Társaság Pest megyei Szervezete rendezett, 1991. március 6-án.

** Világ Természetvédelmi Alap

kocsányos tölgyeseinket sajnos azóta is sújtja. Ez abban mutatkozik meg, hogy a termőhelyek vagy túlságosan kiszáradnak, s az idős állományok gyökerei nem képesek a talajvíz süllyedését követni, vagy a pangó víz miatt kerülnek veszélybe. Mindkét esetben legyöngülnek az állományok, s ellenálló képességüket veszítve rovardulás — többnyire gyapjaslepke—gradáció — lép fel bennük, amit a megmaradt levélzetet vagy a János-napi hajtásokat kínzó, senyvesztő, lisztharmatfertőzés tetéz be.

Felelősséggel megállapíthatjuk, hogy az egykori ártéri erdőtársulások közül ma már csak a gátak és a folyók közé szorult hullámtéri puhafa erdők egészségi állapota tekinthető megfelelőnek. Ez alatt itt természetesen erdőtársulás— és élőhelyvédelmi, ökológiai szempontokat értek. Ez azt jelenti, hogy a hullámtéri — kubikgödörök menti — füzések, fehér és szürke nyárasok pusztító rovardulásoktól általában nem szenvednek és egyelőre nagy területre kiterjedő kórtünetek sem jelentkeztek bennük. Az idős fapéldányok persze odvasak, álgesztesek, de ez ökológiai szempontból természetes jelenség, semmi esetre sem tekinthető betegségnek.

Ezek a folyók mentén többnyire pár száz méter széles sávokban elterülő erdők köztudottan nem eredetiek — mint ahogy az alföldi élőhelyek többségén lévő cönózisok —, hanem másodlagos társulások. A védőgátak építése után keletkeztek részben természetes, spontán magbevetődéssel, részben pedig mesterséges eredetűek, a gátvédelem céljából elődeink ültették. De ez esetben is olyan ültetési anyagból származnak, amely itt az Alföldön termelt, nem idegen tájakról, világrészekből vagy nemesítő csemetekertekből került ide. S végtére így alakult ki napjainkban az az állapot, hogy Alföldünk egykori ártéri és mocsári élővilága, a természettől származó erdeinek többsége, ezernyi növény, több tízezer állatfaj populációból álló életközösség—rendszere, ide a Tisza menti hullámterekre menekült vissza, amelyek kubikgödreikkel, árvizeikkel az egykor hatalmas kiterjedésű litorális élőhelyek szerény maradványai. S mint ilyenek, nemcsak gazdasági értékek — vagy legalábbis nem egyedül a belőlük származó faanyag vagy zsákmányolt vad jelent gazdasági értéket —, hanem ennél sokkal nagyobb becsűek, hiszen a természet mai, megmentő bölcsőiként összeurópai jelentőséggel, a világörökség részeinek tekinthetők. Ezért figyelt fel rájuk a Világ Természetvédelmi Alap, ezért tartják fontosnak a szervezet szakemberei a trópusi őserdők mellett a szóban forgó állományok védelmét is.

Persze azonnal felmerül a kérdés: „mit érünk mi ezzel a világörökséggel, ha nincs belőle könnyen megtermelhető, minőségi faanyagunk, s így nem lesz belőle pénzünk?” A válasz egy urbanisztikai példa: Buda és Sopron belvárosai, amelyek szintén világörökségünk részei, csak éppen az épített emberi környezet elemeiként. Nem lett volna egyszerűbb romos, lepusztult állapotuk-

ban felszámolni a városrészeket, s helyettük lakótelepeket építeni? Mennyivel több ember jutott volna lakáshoz! Valószínűleg sokkal nagyobb üzlet lett volna akkor... pillanatnyilag... S ma? Ma nemzeti büszkeségeink ezek a hajdanvolt castrumok.

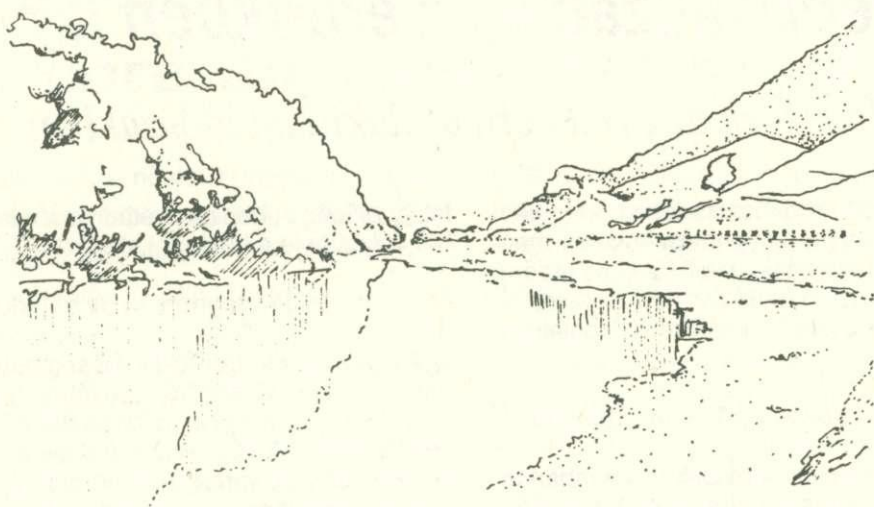
Vajon, ha egy gótikus templom vagy egy barokk lodzsa, egy római szarkofág európai tudatunkban értéké rögzül, akkor miért nem ugyanekkora érték egy tiszteletet parancsoló törzsekéből álló szürke nyáras a Tisza partján, réti sasával és fekete gólyájával, amelyekből mutatóban is alig akad már egy—egy példány?

Tudjuk, hogy Varsót és más történelmi városokat, néhány évtizede porig rombolt a démon hajtotta őrlő. S a városok ma nagyrészt újjáépítve állnak. Állnak a barokk templomok is. Nem eredetiek, de állnak. Az emberi elme és akarat csodákra képes. De vajon képesek leszünk-e kipusztított állat- és növényfajokat, bonyolultan működő életközösségeket újra alkotni? Ugye sajnos nem — tisztelt Hölgyeim és Uraim —, mert jól tudjuk, hogy erre csak egy felettünk álló teremtmény erő képes. Azt viszont nyugodtan megjósolhatjuk, hogy ezek a természeti kincsek utódaink szemében, a földi örökség megmaradt részeként, igen nagyra értékelődnek. S amit mi még könnyűszerrel herdálunk, azt ők életük elemeiként igénylik majd, mert ahogy ma már ez nyilvánvaló, nem fogja őket igazán boldoggá tenni a természettől elszakadt, sterilizált és industrializált élet.

A konfliktus

A gátak állapotáért és a mezőgazdasági termelés biztonságáért felelős vízügyi mérnök szorgalmasan alkot. Tanult szakmájának megfelelően az erdőmérnök is igyekszik sok és jó minőségű faanyagot termeszteni az általa megfelelőnek vélt termőhelyeken. Mindkettőjük műszaki—technikai ereje a korábbihoz mérten elképzelhetetlenül nagy. Egyikük monumentális vasbeton vízügyi létesítmények építésére képes, és könnyűszerrel betemetheti, eldózerolhatja a múlt századból itt maradt kubikgödöröket. Másikuk viszonylag rövid idő alatt tarra vágthat közel évszázadkorú erdőségeket, hogy helyükre előírás szerinti, nagy faanyagprodukción ígérő, talajművelt, ún. gyomfaktól megszabadított, rendszeresen folyó monokultúrákat létesítsen. Mindketten becsületes munkásai gépesített, önerejébe szerelmesedett korunknak.

Csak közben... meghal a természet. Eltűnik egy erdő és eltűnik egy táj a Tisza mellől. Vajon az ember, aki ott él, megmarad-e? Csak a fogyasztás biztonsága köti oda vagy a tájból, közösségből, természetből születő lélek is? Ha csak az előbbi, akkor oda fog vándorolni, ahol testi igényeinek kielégítését a legmagasabb szinten éli meg. Ha az utóbbi, akkor ideköti a szülőföld, s a fogalomban mindaz benne van, amit a Tisza menti erdőtől eredeztethetünk...

Megoldási lehetőségek és kérdések

Gondolom, hogy eddigi szavaimból is kitűnt, hullámtéri erdeink természeti értékének megtartásáért egyaránt felelőssé teszem az erdész- és vízügyi kollégákat. No persze van még egyéb felelős is, a gazdasági helyzet, a múlt rendszerből ránkmaradt termelési struktúrák, egységesített, helyi adottságokra nem figyelő előírások stb. De a szakember ez utóbbiakon előbb-utóbb változtathat.

A kérdések:

— Biztos-e az, hogy azok a sokat emlegetett kubikgödrök, amelyek egy évszázadig békében megvoltak, most veszélyeztetni kezdik a védőgátak műszaki állapotát?

— Okvetlenül meg kell-e mindenütt szüntetni ezeket a maradvány élőhelyeket, amelyek — bár az utóbbi évben szárazon tátonganak — az ártéri életközösségek döntő elemei?

— Nemesnyáras termőhelynek valók-e a hullámterek?

— Előírás szerinti kezelésük a különböző gazdálkodónál biztosított-e?

— Az árvizeken kívül fontos-e minden víz állandó és szinte visszafordíthatatlan elvezetése?

— Ha a száz évvel ezelőtti technika szintjén megoldották elődeink az ármentesítést, mi miért nem tudjuk évtizedes aszályokban szenvedő tájainkon a vizeket valahogy tárolni, visszatartani? Az orosz csoda kujbiszevi, krasznodári vízi erőműveinek hazai megvalósítása helyett — szakmai igényként — miért nem merül fel a szennyezett vizek e célra kialakított mocsarakban való biológiai tisztítása? S újfent, ismételtelen a vizek tárolásának szükségessége? Hazánk a jövőben szintén az ezer tó országa lehetne, hiszen elegendő vízünk van erre a klímát is javító vállalkozásra!

— Az erdészeti üzemtervek miért csak az ismert felújítási módokat írják elő? A felügyelőségek miért engedélyeznek — talán még a gátak állapotát is veszé-

lyeztető — kilométer hosszú tarvágásokat a Tisza hullámtérében?

— Miért nem írjuk elő az ártéri és hullámtéri erdőkben a természetes, lehetőleg helyben feltermelő szaporítóanyaggal történő felújítást? Ha ez nem megoldott, miért nem teszünk kísérletet a kivitelezésére, miért nem folytatunk kutatást ez irányban? S ha már az országban, minden megfelelő termőhelyen nemesnyárasokat létesítettünk, miért akarjuk a Tisza menti természetes nyárasokat e monokultúrákra lecserélni?

— S egyáltalán, egy erdőmérnök számára — 5 év egyetemi tanulmányai és éaz esetleg ehhez kapcsolódó 2 éves posztgraduális továbbképzés után — miért csak az egyetlen mód létezik egy magas diverzitású hullámtéri erdő felújítására, hogy erdőtesteket tarra vágat és helyüket 2,40-es sortávolságra telepített nemesnyárasokkal ültet be, miközben különböző ápolási módszerekkel a sorok közt tömegével feltermelő hazai nyárasokat és fűzeteket következetesen likvidálja?

— Szovjet-orosz inspirációra meddig zúgjanak még nálunk a „szocialista tervgazdálkodásba” kitűnően beleilleszthető „sztalini erdők”, gyors növekedésű nemesnyár-monokultúrák (többnyire kocsányos tölgyes termőhelyeken), biztos eredményekkel és tervtúlteljesítésekkel rövid távon kecsegtetve — és persze erdővédelmi-növényvédelmi gondoktól hemzsegetően?

— Hol vannak elfeledett hazai fafajaink? Hol van Kiss Ferenc, Vadas Jenő, Kaán Károly, Róth Gyula és a többi nagy magyar erdész elődünk, professzorunk ránk hagyott tudása és szellemisége?

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Kérdéseimet folytathatnám még. Úgy érzem e vitaülés folytatni is fogja. Remélem, hogy jobbító szándékú diskurzusunk, nekünk, a vizek és éaz erdők képviselőinek szakmailag, emberileg és barátilag is sokat jelent majd! S azt is remélem, hogy vitaülésünket olyan tettek követik, amelyek méltó utódai lesznek annak a szakmai múltnak, amelyeket mi mindketten magunkénak mondhatunk.